

Андрэй Мрый (1893–1943).

Жыццёвы і творчы шлях. Андрэй Мрый (Андрэй Антонавіч Шашалевіч) нарадзіўся 13 верасня 1893 года ў вёсцы Палуж Краснапольскага раёна на Магілёўшчыне ў шматдзетнай сям’і валаснога пісара. У 1902 годзе бацька памёр, аднак дзякуючы старанням маці дзецям удалося атрымаць адукацыю. Як і яго малодшы брат Васіль, будучы вядомы драматург, Андрэй спачатку наведваў духоўнае вучылішча, пазней – духоўную семінарыю. Аднак святаром стаць не давялося: з 1916 года юнак знаходзіўся на франтах Першай сусветнай вайны, атрымаў малодшы афіцэрскі чын прапаршчыка. У час Грамадзянскай вайны (1918–1921) служыў у Чырвонай Арміі. Пасля дэмабілізацыі выкладаў гісторыю і французскую мову недалёка ад роднай вёскі ў Краснапольскай школе. Настаўнікамі былі брат Васіль і дзве сястры, разам яны стварылі самадзейны тэатр, ставілі п’есы, выдавалі рукапісны часопіс “Пралеска”. Да гэтага перыяду адносіцца і пачатак літаратурнай дзейнасці – першая публікацыя невялікіх праявічых твораў на вясковую тэму адбылася ў 1924 годзе ў газеце “Савецкая Беларусь”.

У 1926 годзе пераехаў з сям’ёй у Мінск. У розны час працаваў у часопісе “Наш край”, Цэнтральным бюро краязнаўства, газеце “Звязда”. Актыўна займаўся творчасцю, уключыўся ў літаратурнае жыццё: з 1927 года друкаваўся ў часопісе “Узвышша”, літаратурным дадатку да газеты “Беларуская вёска” “Чырвоны сейбіт”, у 1929 годзе ўступіў у літаратурна-мастацкае згуртаванне “Узвышша”.

З першым арыштам у 1934 годзе па сфабрыкаванай справе пачаўся пакутніцкі шлях пісьменніка. Прысуд на 5 год Карагандзінскіх лагераў, перагляд справы, высылка ў Валагодскую вобласць, праца ў леспрамгасе, звальненне без тлумачэння прычын, перезд у Мурманскую вобласць, уз’яднанне з сям’ёй (жонка з сынам і дзвюма дачкамі прыехала да А. Мрыя ў канцы 1938 года), паўторны арышт у 1940 годзе “за ўдзел у антысавецкай арганізацыі”, якой ніколі не існавала... Брат Васіль таксама падпаў пад рэпрэсіі, быў асуджаны на 10 год лагераў і трагічна загінуў на лесапавале. Не менш трагічна скончылася жыццё А. Мрыя: выпушчаны з лагера як невылечна хворы, ён быў забіты ўгалоўнікамі на шляху дамоў. Рэабілітаваны пасмяротна ў 1961 годзе.

Вяршыняй творчасці А. Мрыя стаў сатырычны раман “Запіскі Самсона Самасуя”. Пэўны час сам пісьменнік лічыў яго прычынай арышту, пра што пісаў з лагераў у лісце “Другу працоўных Іосіфу Вісарыёнавічу Сталіну”, просячы справядлівасці і не ведаючы, хто сапраўдны віноўнік яго пакут і пакут мільёнаў ахвяр рэпрэсіўнай сталінскай палітыкі.

“Запіскі Самсона Самасуя” (1929). Раман у сатырычнай форме адлюстроўвае перышеты грамадскага жыцця сярэдзіны 1920-х гадоў. Тагачасныя падзеі ўзнаўляліся праз успрыняцце назіральніка і непасрэднага іх удзельніка – героя-апавядальніка, аднак з улікам сатырычнай трансфармацыі і ўзбуўнення. Аўтар спадзяваўся: “...Кніга пра Самасуя будзе адною з вяслых, жыццярадасных кніг, што выкрываюць прайдзісветаў,

жулікаў, дармаедаў і паскуднікаў” [3, с. 19] (пісьмо “Другу працоўных Іосіфу Вісарыёнавічу Сталіну”). Аднак некаторыя сучаснікі, члены “Маладняка” і нават былыя таварышы аўтара па літаратурным аб’яднанні “Узвышша”, убачылі ў кнізе “пасквіль на савецкае жыццё”, што пасля паслужыла прычынай арышу А. Мрыя і забыцця рамана на доўгія дзесяцігоддзі. У выніку ўнікальны сатырычны твор таленавітага празаіка быў выкраслены з літаратуры і вернуты толькі ў 1988 годзе (часопіс “Полымя”).

Вобраз Самсона Самасуя. “Запіскі Самсона Самасуя” па частках друкаваліся ў нумарах часопіса “Узвышша”, і ўжо пасля першых публікацый у рэдакцыю сталі ісці лісты ад абураных чытачоў, якія “пазнавалі” галоўнага героя, бачылі ў ім сваіх знаёмых, патрабавалі выгнаць Самасуя з працы і выключыць з партыі. Падобная праўдападобнасць і жыццёвасць персанажа – з аднаго боку, несумненная аўтарская ўдача, праява пісьменніцкага майстэрства, умення стварыць “жывы” мастацкі вобраз-тып; з другога – сведчанне тыповасці і распаўсюджанасці ў грамадстве 1920-х гадоў такіх з’яў, як кар’ерызм, эгаізм, бюракратызм, падхалімства, прыстасавальніцтва, увасобленых у вобразе Самсона Самасуя. Па словах А. Мрыя, персанаж меў канкрэтнага жыццёвага прататыпа – былога сельскага настаўніка, а пасля старшыню Цэнтральнага бюро краязнаўства БССР Казака: “Тыповыя рысы Самасуя (камфанабэрыя, зазнайства, безапеляцыйнасць, самалюбства) спісаны з Казака” [3, с. 23]. Відавочна, што казакоўска-самасуеўскі стыль кіраўніцтва і лад жыцця былі надзвычай распаўсюджанымі тады, сустракаюцца ў нашым грамадстве і сёння.

Твор напісаны ад імя самога Самсона Самасуя – дзённікава-мемуарная форма, аповед ад 1-й асобы выступаюць моцным сатырыка-гумарыстычным сродкам самавыкрыцця самасуеўшчыны як небяспечнай з’явы, якая набірае ўсё большы размах. Кар’ерыст і прыстасаванец Самасуй досыць шчыры перад сабой, бо фіксуе нават тое, што зусім не садзейнічае стварэнню партрэта паспяховага асобы, а наадварот, выкрывае ўласныя хібы: “Адна не вельмі разумная жанчына, якую я аднойчы ў вочы назваў індыйскім просам дурро, атэставала мяне як дэклававанага мешчаніна. Зразумела, гэта зусім не так. Гэта назва выклікана помстай за маю досыць удалую атэстацыю. Праўда, памянёны філосаф Торба адзначыў мяне як класава нявытрыманага байца, сказаў мне, што я неўраўнаважаны (а ён ураўнаважаны?) чалавек. Няхай сабе так” [3, с. 29].

Ацэнкі іншых – “дэкласаваны мешчанін”, “класава нявытрыманы баец”, “неўраўнаважаны чалавек”, які “хварэе на пана”, – Самасуй чуе, але не прымае. У дзённіку ён уступае ў завочную палеміку з апанентамі і прапануе ўласную, больш прывабную, на яго погляд, атэстацыю: называе сябе “сучасным і здавальняюча-разумным”, “бывалым чалавекам”. Гэты “бывалы чалавек” ніколі не сумняваецца ў правільнасці зробленага, смела ідзе на авантуры, не цураецца ніякіх спосабаў у дасягненні эгаістычных мэтай. “Ат! пройдзе ўсё, а я застануся” [3, с. 77] – яго жыццёвае крэда.

Характарыстыка персанажа закладзена ўжо ў яго імені. *Самсон*, старажытнае імя біблейскага героя, адважнага суддзі, побач з не надта гераічным прозвішчам *Самасуй* стварае камічны эфект і прадстаўляе іх носбіта як эклектычную асобу, у якой спалучаецца неспалучальнае, “высокае” і “нізкае”. Высокія амбіцыі не адпавядаюць нізкім маральным якасцям і разумовым здольнасцям сучаснага Самсона, аднак вызначаюць яго сутнасць, штурхаюць да кар’ернага росту. “Па сваіх прыродных задатках Самсон Самасуй асоба даволі прымітыўная, аднак чаго не адбярэш у яго, дык гэта ўмення трымаць нос па ветры і адчуваць палітычную сітуацыю. Не так розумам. Як нутром” [2, с. 15]. Гаваркое прозвішча Самасуй сведчыць пра самаўпэўненасць, самазакаханасць і самазадаволенасць. Ён не будзе чакаць, пакуль нехта заўважыць і ацэніць яго “заслугі”, а заявіць пра сябе сам, прычым з падвойнай сілай і энергіяй, што падкрэсліваецца паўтарэннем часткі “сам” у імені і прозвішчы. Імкненне “высунуцца” датычыць не толькі грамадскай, але і міжасобаснай сферы, кахання. Самсон Самасуй – ці не самыя яркі герой-каханак у беларускай літаратуры: выбудоўванне кар’еры не замінае насычанаму і яркаму асабістаму жыццю, задавальненню жарсцей і інстынктаў.

Селянін па паходжанні, Самасуй пагарджае справай бацькоў, называючы іх працу “крацінай”: “Як жа? Буду калупацца ў пясочку вашым? Няхай троху пачакае! Якое тут жыццё? Бачыўшы цывілізацыю, які разумны чалавек пачне рабіць гэта калупайства ваша? Краты вы, а не людзі! Які сэнс у вашай крацінай працы?” [3, с. 31]. Ён адмаўляецца жыць так, як бацькі, аднак у той жа час падкрэслівае свае вясковыя карані і нават ганарыцца “мужыцкай” сутнасцю: “Я надзвычайна горды тым, што маю мужыцкі твар і асабліва нос у форме бульбы. У залежнасці ад гэтага і розум мой ёсць розум выразна мужыцкі” [3, с. 28]. Менавіта “мужыцкі розум”, сялянскія загартаванасць і трывушчасць дапамагаюць Самасую выйсці без асаблівых страт з самых неспрыяльных сітуацый. Невынішчальнаю “сялянскасцю” галоўнага героя абумоўліваецца і характар смеху ў рамане: “...Твор, – заўважае даследчык І. Чыгрын, – напісан ад імя героя як роздум над яго жыццёвай эпапеяй, з добрай доляй падкрэслена сялянскай, вясковай, беларускай, урэшце, няўдачлівасці і насмешкі адначасова – над сабой і над усім, што з ім здарылася, т. зв. пакеплівання (у гэтым, бадай, нацыянальная адметнасць характару Самасуя і твора наогул), здзеку над сабой, тым не менш не без надзей на лепшае” [5, с. 132].

Закаханы ў сябе “статны, бялявы з вельмі пухнатымі вусамі і дужа кірпатым тварам мужчына” [3, с. 33] вельмі адказна падыходзіць да справы стварэння ўласнага іміджу. У Самасуя надзвычай разнастайны гардэроб: “Дзве хутры, адна лісіная, другая ваўчыная, дзве бекешы, шынелька вельмі пралетарскага крою, прастрэленая ў некалькіх мясцох: пахаджэнне гэтых дзірак я добра ведаў і ўсім гаварыў, што кулі белагвардзейскай сволачы прастрэлілі яе на дзянікіным фронце. Было яшчэ паліто даімперыялістычнай эпохі, куртатае і цеснае для маёй асобы.. <...> Шмат было ў мяне і нагавіц:

галіфэ розных колераў і фасонаў, райтузы, клёшы, спрынджыкі (апошні крык амерыканскай моды), шаравары і нават беларускія споднікі з “сеслам” для эфектных выступленняў у спектаклях” [3, с. 32–33]. Адсутнасць адзінай лініі ў адзенні, мешаніна стыляў і модных павеваў сведчыць пра гатоўнасць Самасуя прыстасавацца да любых абставін, уменне выглядаць сваім у любой кампаніі. Ён заўсёды дбае пра ўражанне, якое зробіць на аўдыторыю.

Чытацкія інтарэсы таксама даюць уяўленне аб прагматызме Самасуя, выкрываюць у ім прыстасаванца і маніпулятара: “Чатыры кніжкі я лічыў настольнымі і ніколі з імі не разлучаўся:

- 1) падручнік, як гаварыць мала і важка,
- 2) культура трох камераў цела,
- 3) як размяркоўваць свае функцыі і
- 4) падручнік па агульнаму кіраванню” [3, с. 33].

Менавіта такі чалавек аказаўся запатрабаваным у час актыўнага сацыялістычнага будаўніцтва 1920-х гадоў. У выканкоме мястэчка Шапялёўка Самасуй займае пасаду загадчыка культаддзела і адразу пачынае грамадскую актыўнасць. Імітацыя бурнай дзейнасці і фармалізм – “фірмовыя” рысы працы не толькі галоўнага героя, але і шматлікіх самасуяў рознага рангу: “Я – сябра РВК, старшыня дзіцячай камісіі, старшыня т-ва “Прэч несвядомасць”, т-ва “Няхай гадуюцца дзеткі”. Я – сябра праўлення т-ва прыхільнікаў “здахаты на буржуазену”. Я – раённы інспектар працы і павінен бараніць служачых ад эксплуатацыйскіх замахаў загадчыкаў устаноў.

Я – сябра жаночай камісіі РКВ <...>. Я – райліт і райахова здароўя, райМОПР, райхім. А самае дзіўнае для мяне гэта тое, што я сябра раённай абортнай камісіі” [3, с. 59]. Акрамя таго, Самасуй – яшчэ і “навуковец”: падрыхтаваў некалькі неверагодных у сваёй абсурднасці і пустаслоўі “трактатаў”. Парадаксальна, але адно з яго “адкрыццяў” звярнула “ўвагу навуковай думкі ўсіх саюзных рэспублік”, выклікала рэзананс.

Вынікі “пякельнай працы” загадчыка культаддзела маюць сумніўную каштоўнасць, а часта і ўвогуле прыносяць шкоду. Гэта датычыць, напрыклад, наступстваў арганізаванай Самасуем “сонечнай кампаніі”, калі моладзь з ШАЧа (Шапялёўскай Асацыяцыі Чырвонаскурных) загарала на сенажацях і пасевах і фактычна вынішчыла іх. Дарэчы, падобная практыка – абвяшчэнне культу голага цела – не выдумка А. Мрыя. У час напісання рамана распранутая моладзь магла не толькі загараць каля вады ў цэнтры гарадоў і мястэчак, але і наладжваць “голыя” дэманстрацыі, як, напрыклад, гэта рабілі ўдзельнікі радыкальнага таварыства “Далоў сорам!”, што дзейнічала ў 1924–1925 гадах у Маскве і некаторых іншых гарадах савецкай краіны. Маладое пакаленне шапялёўцаў імкнецца ісці ў нагу з часам, а таму з задавальненнем прымае падобныя “рэвалюцыйныя” ідэі. І толькі сяляне не прыкідваюцца, што падтрымліваюць бязглуздыя прапановы Самасуя і разумеюць яго дэмагагічныя прамовы, а называюць рэчы сваімі імёнамі: “Таварыш гаварыў, гаварыў нам, а мы сядзелі, як мамоны глухія! Нічога не зразумелі! Нейкая птушыная мова! Як грамахвон гаварыў!” [3, с. 65].

Нягледзячы на несумненна адмоўныя рысы (падхалімства, кар’ерызм, эгаізм, самазакаханасць, маніпулятарства і інш.), вобраз Самасуя не пазбаўлены абаяльнасці і прывабнасці. Напрыклад, “станоўчай адметнасцю героя з’яўляецца <...> імкненне ўзнямацца над дапушчанымі памылкамі, імкненне да самааналізу” [5, с. 132]. Як і Астап Бэндэр, герой напісаных у гэты ж час твораў І. Ільфа і Я. Пятрова “Дванаццаць крэслаў” і “Залатое цяля”, беларускі “вялікі камбінатар” іншым разам выклікае сімпатыю і суперажыванне.

Фінал рамана адкрыты: пасля скандальнай тэатральнай пастаноўкі Самасуя звальняюць з працы, аднак урэшце пераводзяць на больш адказную пасаду ў акругу. (У планах А. Мрыя было напісанне другой кнігі рамана, дзе герой дзейнічаў бы ўжо на рэспубліканскім узроўні.) Чытачу застаецца толькі здагадацца, што можа нарабіць надзелены вялікай уладай Самасуй на новым месцы – самасуеўшчына, такім чынам, толькі набірае размах.

Рэальная аснова твора. Мясцэчка Шапялёўка і яго ваколiцы паўстаюць мадэллю маладой савецкай дзяржавы, дзе ў скандэнсаваным выглядзе выяўлены асноўныя тэндэнцыі развіцця грамадства. Адбываецца ломка старых традыцый і будзецца новае пралетарскае жыццё: праводзяцца “культурная рэвалюцыя” і антырэлігійная кампанія, ставяцца авангардныя спектаклі, святкуюцца “чырвоныя даты”, ідзе гонка за высокімі працэнтнымі паказчыкамі, катэгарычна адмаўляюцца папярэднія набыткі (“Я чытаю толькі кніжкі, на якіх ёсць лозунг “Пралетарыі, злучайцеся!” А старыя кнігі нават брыдка чытаць!” [3, с. 58]). Прычым, нярэдка ва ўсіх гэтых справах пераважае фармальны падыход, на першае месца выступае знешні антураж. Напрыклад, “культурная рэвалюцыя” зводзіцца да развешвання недарэчных лозунгаў на розных грамадскіх установах: на школе – “Далоў усмішку міжнароднага капіталу!”, на бальніцы – “Не будзем хварэць! Даём слова павялічыць жорсткую працоўную дысцыпліну на 14 проц.” [3, с. 103], на аграпункце – “Праз карняплоды да сацыялізму” [3, с. 62] і пад.

Выразная сатыра на тагачасную моду пераймяноўваць вуліцы і гарады ў гонар партыйных бонзаў, фарміраванне культу асобы бачыцца ў падхалімскай прапанове назваць Шапялёўку паводле імені старшыні выканкама – Сомскам: “Больнічную вуліцу пачалі зваць вуліцай т. Сома. Я ўнёс прапанову і самую Шапялёўку перамяніць на Сомск, але старшыня азвярэў (нявытрыманы мой крок!) і гразіў мне звальненнем. Хадораўскую вуліцу мы назвалі Вуліцай вызвалення жанчыны ад пялюшак. Іншым вуліцам мы далі такія самыя рэвалюцыйныя назвы, як і ў іншых гарадах нашай рэспублікі” [3, с. 105].

У 1920-я гады некаторыя трывожныя сімптомы, што характарызуюць таталітарнае грамадства, толькі зараджаліся, аднак А. Мрый іх беспамылкова адчуў – у творы рэалізуецца футуралагічная функцыя, або функцыя прадбачання. Так, у эпізодзе таварыскага суда над Торбай пісьменнік звярнуў увагу на зараджэнне паказальных працэсаў над іншадумцамі: “Гэты працэс не быў чыста судовым і з’яўляўся першай спробай нават у рэспубліцы” [3,

с. 113]. Мастак слова, такім чынам, папярэджвае пастановачныя суды і рэпрэсіі, якія зусім хутка, у 1930-я гады, стануць страшнай рэальнасцю савецкай дзяржавы, паламаюць лёсы і забяруць жыцці мільёнаў. Водгуллем папярэдняй кривай эпохі – “чырвонага тэрору”, што меў месца падчас Грамадзянскай вайны, гучыць імя сына аднаго з герояў твора піянера Тэрорчыка. Карныя мерапрыемствы бальшавікоў супраць так званых класавых ворагаў (а імі маглі назваць практычна любога) не толькі не асуджаюцца, але і ўшаноўваюцца ў імёнах дзяцей.

А. Мрый стварае мадэль грамадства-механізму, дзе нівеліруецца асобны пачатак, цэніцца ўменне выконваць вызначаную функцыю, выслужыцца перад партыйным кіраўніцтвам. Каб уладкавацца ў такім соцыуме, вельмі важна паказаць сваю лаяльнасць да ўлады, стаць часткаю сістэмы, прычым гэта распаўсюджваецца нават на дзяцей. “Цяпер мне можна толькі з партыйнымі гуляць, а калі буду з табой, дык магу залезці ў балота і абрасці мяшчанствам!..” [3, с. 83], – гаворыць дзяўчынка-піянерка сваёй равесніцы, што не мае чырвонага галыштука. Не дзіўна, што кар’ерыст і прыстасаванец Самасуй так імкнецца ўступіць у партыю, тым самым далучыцца да савецкай эліты.

Сатырычная характарыстыка і маральная ацэнка дзейнасці шапялёўскай інтэлігенцыі. Жыццё месцічковай інтэлігенцыі, а менавіта яна трапляе ў фокус аўтарскай увагі, знешне вельмі насычанае і бурнае, але па сутнасці абсурднае і бессэнсоўнае. Шапялёўка, заўважае даследчык П. Васючэнка, заселена “не звычайнымі людзьмі, а наменклатурнымі адзінкамі з імёнамі ні то рыб, ні то птушак, ні то невядомых навуцы істотаў” [1, с. 665]. Віруюць у хаатычным руху старшыня райвыканска Сом, бухгалтар Лін, сакратарка Крэйна, настаўніцы Крутарожкава і Зязюлька, начміл Смятана-Бурчайла, браты Курыца і Курапата, суддзя Торба, настаўнікі Мамон, Гыля і Юрлік, тэлефаніст Свездзялюк, касір Шкулік Зісь... Яны займаюць ключавыя пасады ў мястэчку, аднак наўрад ці адпавядаюць ім у прафесійным сэнсе. Напрыклад, доктар Зэлік на працягу дзевяці месяцаў не можа распазнаць цяжарнасць уласнай жонкі, а настаўніца Цыцоха адчувае “да дзяцей няпераносную агіду”.

Нягледзячы на тое, што многія персанажы пададзены толькі штрыхамі, усе яны вельмі яркія. Адным з найбольш выразна выпісаных другарадных герояў з’яўляецца паэт Ягор Гарачы. Думаецца, такая ўвага аўтара невыпадковая: у 1920-я гады літаратурны працэс у Беларусі быў вельмі насычаным, сваю творчасць і погляд на мастацтва дэкларавалі прадстаўнікі розных літаратурных аб’яднанняў, найбольш уплывовыя з якіх – “Маладняк”, “Узвышша”, “Полымя”. Узвышавец А. Мрый пакеплівае з песняра Гарачага, у імені і вершах якога бачыцца алюзія на гучныя псеўданімы і “бурапенныя” пафасныя радкі маладнякоўцаў: “Сэрца ня хоча стрымаць / Радасці кіслай і сіняй!” [3, с. 53], “Ў 17 годзе парвалі мне радасці цуглі. / Дротам калючым пралезлі ў грудзі. / Сціснулі торбу сардэчную / Вяроўкаю помсты” [3, с. 92]. Псеўданім Пушкінзон выяўляе амбіцыйнасць

паэта, графаманскія ж творы разбураюць яго мару пра славу рускага класіка. Пушкінзона-Гарачага акрыляе падтрымка местачкоўцаў, аднак яна хутчэй сведчыць пра іх безгустоўнасць і невысокі інтэлектуальна-культурны ўзровень, чым пра талент паэта.

Маральны воблік шапялёўскай інтэлігенцыі таксама не на вышыні – у рамане атрымлівае сатырычную інтэрпрэтацыю папулярная ў пачатку 1920-х гадоў ідэя свабоднага кахання. Самы яркі носьбіт гэтай ідэі – “новая жанчына” Крэйна Шуфер: яна неразборлівая ў сувязях, жыве інстынктамі, мяняе патртнёраў, кіруючыся меркаваннямі выгады і карысці, робіць абарты. Нават сам далёка не святы Самасуй не пазбягае рэзкай ацэнкі такога ладу жыцця: “Дзяўчына вулічнага маштабу! – падумаў я, каб суцешыць троху сябе. Што ж? Другім можна – даб’юся і я гэтае асалоды!” [3, с. 50]. Жанчынамі новага часу і новых поглядаў выступаюць і тэлефаністка Мычка з яе намерам не выходзіць замуж, каб не залежаць ад мужчыны, і настаўніца Цыцоха з паталагічнай нелюбоўю да дзяцей і адмаўленнем мацярынства, і Соша-Доша з яе выклікам жаніху – іграць у скандальнай п’есе.

Жанравая адметнасць твора. “Запіскі Самсона Самасуя” адпавядаюць асноўным жанравым характарыстыкам рамана – мастацкага тэксту, “у якім шырока ахоплены істотныя жыццёвыя з’явы пэўнага сацыяльнага асяроддзя, нацыі і эпохі, паказаны шматлікія характары ў іх развіцці, <...> створаны разнастайныя бытавыя малюнкi” [4, с. 262]. У творы А. Мрыя не проста паказваюцца перыпетыі жыцця галоўнага героя на фоне важных сацыяльных пераўтварэнняў, якімі былі 1920-я гады ў гісторыі савецкай дзяржавы, а выкрываюцца адмоўныя рысы яго характару, высмейваюцца такія небяспечныя грамадскія з’явы, як кар’ерызм, падхалімства, прыстасавальніцтва. Гэта ажыццяўляецца пра дапамозе багатага арсенала камічных сродкаў (сарказм, іронія, пародыя, гратэск, гіпербала і інш.), таму твор з’яўляецца сатырычным раманам. Пісьменнік дэманструе майстэрскае валоданне выяўленчымі рэсурсамі мовы: “Аўтар стыкоўвае два несумяшчальныя, здавалася б, моўныя пласты: жывая, гутарковая мова – і палітычны жаргон, мова лозунгаў, палітычных брашур і дырэктываў” [1, с. 662]. Парадыйнае выкарыстанне розных стыляў (ад канцылярскага – да паэтычна-ўзнёслага, ад гутарковага – да мовы стэнаграма) з’яўляецца адзнакай “фельетоннага” стылю, сярод якіх можна яшчэ назваць актуальнасць прадмета мастацкага даследавання, лёгкасць і нязмушанасць аповеду. Важнымі выяўленчымі сродкамі выкрываюцца самасуеўшчыны з’яўляюцца алагізм і парадокс. Парушэнне ў мове Самсона Самасуя лагічных сувязяў дазваляе меркаваць пра адсутнасць здаровага сэнсу, няўменне думаць і гаварыць па справе, супярэчлівасць натуры, непазлядоўнасць і стыхійнасць дзеянняў галоўнага героя.

Вялікі талент, умелае карыстанне разнастайным мастакоўскім інструментарыем дазволілі А. Мрыю ўзняцца да літаратурных вяршыняў. Раман беларускага пісьменніка арганічна ўпісваецца ў кантэкст сусветнай сатырычнай прозы 1920–1930-х гадоў, а імя А. Мрыя па праву стаіць поруч з

такімі выбітнымі яго сучаснікамі, як М. Булгакаў М. Зошчанка, К. Чапек, І. Льф і Я. Пятроў.

Літаратура

1. Васючэнка, П. В. Андрэй Мрый / П. В. Васючэнка // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. – Мінск, 1999–2014. – Т. 2 : 1921–1941. – 2002. – С. 653–672.
2. Лецка, Я. Празорліваць мастака / Я. Лецка // Творы : раман, апавяданні, нататкі / А. Мрый. – Мінск, 1993. – С. 3–16.
3. Мрый, А. Творы : раман, апавяданні, нататкі / А. Мрый. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 317 с.
4. Рагойша, В. Тэорыя літаратуры ў тэрмінах : дапам. / В. Рагойша. – Мінск : Беларус. Энц., 2001. – 384 с.
5. Чыгрын, І. Андрэй Мрый: спроба сатырычнай прозы / І. Чыгрын // Крокі: проза “Узвышша”. – Мінск, 1989. – С. 121–141.

Наталля Заяц